

TAYVAN: KÜRESEL GERİLİMİN MERKEZİNDEKİ ADA

Tayvan Meselesi

Tayvan adası 17. yüzyılda ilk önce Hollanda'nın, bilahare Çin'in, 19. yüzyılda da Japonya'nın hakimiyetine geçti. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde, 1945 yılında Kuomintang (Çin Milliyetçi Partisi) liderliğindeki Çin Cumhuriyeti adayı ele geçirdi.

Çin ana karasında gerçekleşen iç savaşta Çan Kay Şek liderliğindeki Kuomintang güçleri ile Mao Zedong önderliğindeki Çin Komünist Partisi (ÇKP) arasındaki mücadelede ÇKP'nin egemen gelmesiyle Çan Kay Şek 1949 yılında ABD'nin VII. Filosu'nun yardımıyla Tayvan Adası'na çekildi ve 1912'de kurulan "Çin Cumhuriyeti" iktidarının adada devam ettiğini ileri sürerek, geçici hükümet kurdu. Muzaffer komünistler ise, 1 Ekim 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etti.

1952 yılında Japonya San Francisco Anlaşması'yla Tayvan adası üzerindeki tüm haklarından feragat etti. Çin, 1970'li yıllara kadar uluslararası platformlarda Çin Cumhuriyeti tarafından temsil edildi. NATO üyesi ülkeler Çin Cumhuriyeti'ni Çin'in temsilcisi olarak tanırken, Sovyetler Birliği ve eski Doğu Bloku ülkeler Çin Halk Cumhuriyeti'ni Çin'in temsilcisi olarak görüyorlardı. Bu nedenle bu zaman dilimi "iki Çin dönemi" olarak nitelendirildi.

Öte yandan, 1960'lı yıllardan itibaren Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik olarak toparlanmaya başlamasıyla Birleşik Krallık, Fransa ve Hollanda başta olmak üzere bazı Batılı ülkeler anakanın hükümetiyle ilişkiler tesis etme yoluna gitti. 1971 yılında yoğun tartışmalar neticesinde BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamada, Pekin hükümeti Çin'in tek meşru temsilcisi olarak kabul edildi. Böylelikle ÇHC'nin savunduğu "tek Çin" politikası uluslararası alanda kabul görmeye başladı. Bu süreç neticesinde Tayvan'ın statüsü ise belirsiz hale geldi. Birçok

¹<https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1449/Gulru+Gezer>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

ülke Taipei'yle ticari ve ekonomik bağlarını sürdürseler de halihazırda Tayvan'ı tanıyan ülke sayısı bir düzine kadar.

ABD'nin Çin ve Tayvan'la ilişkileri

ABD, 1979 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'yle diplomatik ilişki tesis etti. Ancak ÇHC'nin 1971 yılında BM'de resmen temsil edilmesi kararının hemen ertesinde dönemin Dışişleri Bakanı Henry Kissinger Çin'e gizli bir ziyaret gerçekleştirdi. İlişkilerde yumuşama dönemi söz konusu ziyaret sonrasında başladı. Nitekim, Kissinger'ın Temmuz'daki ziyaretinden birkaç ay sonra Şubat 1972'de dönemin ABD Başkanı Richard Nixon Çin'e gitti. Nixon ziyareti çerçevesinde iki taraf arasında Şangay Bildirisi imzalandı.

1979 yılında Jimmy Carter'ın başkan olduğu dönemde ABD ÇHC'yi tanıdı ve Pekin Yönetimi'nin "Tek Çin" politikasını kabul etti. ABD bir yandan bunu yaparken diğer yandan, Kongre tarafından kabul edilen "Tayvan'la İlişkiler Yasası" sayesinde adayla kültürel ve ticari ilişkilerini yürütebilecek ve Tayvan'a "Tek Çin" politikasına resmi bir şekilde karşı gelmeden savunma silahları satabilecek hukuki bir çerçeveye oluşturdu.

Sonraki ABD yönetimleri de bir yandan ÇHC ile ilişkilerini geliştirme yönünde adımlar atarken, diğer yandan Tayvan'la İlişkiler Yasası'na aykırı hareket etmekten imtina ettiler. Çin ile Şangay Bildirisi'ne ilaveten iki bildiri daha imzalanırken, ABD Tayvan'la da "Altı Teminat" olarak nitelendirilen altı maddelik bir mutabakat üzerinde anlaştı.

2018 yılında Kongre'den geçen "Tayvan Seyahat Yasası"yla birlikte temaslar arttı ve resmi yetkililer karşılıklı ziyaretlere yoğunluk verdi.

1997 yılında ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Newt Gingrich, 2020 yılında Sağlık Bakanı Alex Azar ve 2021 yılında Tammy Duckworth, Dan Sullivan ve Christopher Coons'dan oluşan bir heyet Tayvan'ı ziyaret etti. 2022 yılının başında iki ayrı Kongre heyeti daha Tayvan'da temaslarda bulundu. ÇHC tüm ziyaretleri protesto etse de Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi'nin geçtiğimiz Ağustos ayında adaya yaptığı ziyaret son yıllarda gergin seyreden ABD-ÇHC ilişkilerini neredeyse kopma noktasına getirdi.

Pelosi'nin ziyaretinin ardından ÇHC ordusu, Tayvan çevresinde geniş çaplı askeri tatbikatlar başlatarak ada etrafında fiili abluka oluşturdu.

ABD ile ÇHC arasındaki ilişkiler Kasım ayında Bali'de düzenlenen G-20 Zirvesi marjında Başkan Joe Biden ile Devlet Başkanı Şi Cinqing arasındaki görüşme sonrasında yumuşama emareleri gösterdi.

Tayvan Neden Önemli?

Peki, 36 bin kilometrekareye sahip 24 milyon nüfuslu Tayvan'ın çıkarlarını 9.597.000 kilometre kareye ve 1,3 milyar nüfuslu ÇHC'ye karşı korumak neden ABD için bu kadar önemli?

Tabiatıyla Tayvan jeostratejik açıdan önemli bir konumda, ayrıca 600 milyar ABD Doları GSMH'yle ileri teknolojilerde dünyada kayda değer bir piyasa hakimiyetine sahip ve ABD'yle girift ticari ve ekonomik ilişkileri olan bir ortak.

Tayvan'daki TSMC ve UMC fabrikaları dünyadaki yarıiletkenlerin neredeyse %50'sini üretiyor. Bu da Tayvan'ı, 1990'lardan bu yana dünya yarıiletken pazarlarındaki payı %37'den %12'e düşen ABD için önemli kılıyor.

Diğer yandan ada, ABD anakarasından yaklaşık 11 bin kilometre uzaklıkta, dolayısıyla ABD Tayvan'ı korumak üzere adada askeri bir mevcudiyet sağlasa da hava desteği olmadan ÇHC'ye karşı bir üstünlük elde edemez. Buna ilaveten, Tayvan 85 milyar ABD Doları ticaret hacmiyle ABD'nin 10. Ticaret ortağı, ancak bu ABD'nin ÇHC'yle ticaret hacmine (635 milyar ABD Doları) kıyasla ÇHC'ye karşı savaşa girecek kadar önemli bir miktar değil.

ABD ve ÇHC arasındaki ilişkilerde 1954, 1956 ve 1996 yıllarında Tayvan nedeniyle kriz yaşandı, ancak ÇHC'nin o dönem yeterince güçlü olmaması nedeniyle kriz yatıştı. ÇHC artık siyasi, askeri ve ekonomik açıdan çok daha güçlü.

Tüm bu hususlar dikkate alındığında Tayvan ABD için önemli olmakla birlikte, Vaşington'un gerilimin sıcak çatışmaya dönüşmesi ve ABD'nin Tayvan'ı askeri olarak desteklemesi noktasına gelecek adımlardan kaçınması ve 1979'dan bu yana ÇHC ve Tayvan arasında yürütmekte olduğu denge politikasını sürdürmesi, bunu yaparken de CHIPS yasası olarak bilinen "Yarı İletken Üretimi için Yararlı Teşvikler Oluşturma ve Bilim Yasası" gibi adımlarla hem ÇHC hem de Tayvan'a olan bağımlılığını azaltması beklenmelidir. Böylelikle, ABD tarafların ileride olası barışçıl birleşmesini asgari ekonomik ve ticari zararla atlattığı olur.

Tayvan'daki Yerel Seçimler ve Olası Etkileri

Çan Kay Şek'in Partisi 1980'li yıllarda gerçekleştirilen reformlara kadar tek parti iktidarı olarak ülkeyi 40 yıl yönetti. Tayvan'da tam anlamıyla ilk özgür seçimler ise 1996 yılında gerçekleştirildi.

26 Kasım'da Pelosi ziyareti sonrasında ABD-ÇHC ilişkilerin gergin olduğu bir dönemde Tayvan'da yerel seçimler düzenlendi. Seçimler başkent Taipei, Yeni Taipei, Taoyuan, Taichung, Tainan ve Kaohsiung'ın olduğu 6 büyükşehir ile adadaki 14 diğer vilayet ve idari olarak ÇHC'nin Fucien eyaletine bağlı olduğu kabul edilen deniz aşırı Kinmen ve Lienchiang vilayetlerinde yapıldı.

Yaklaşık 23,5 milyon nüfuslu adada 19,13 milyon kayıtlı seçmen bulunuyor. Oy kullanabilecek kişi sayısı nüfusun %82'sini oluşturuyor. Seçimlerle birlikte gerçekleştirilecek referandumda seçmen yaşının 20'den 18'e düşürülmesini öngören anayasa değişikliği de halkoyuna sunuldu.

Seçimler öncesinde İktidardaki Demokratik İlerici Parti (DPP) ÇHC'den gelen tehditlere ve Tayvan'ın egemenliğinin önemine vurgu yapan açıklamalarda bulunurken, Kuomintang ÇHC'yle ilişkilerinin yerel seçimlere karıştırılmaması gerektiğini savundu.

Seçimlerde Kuomintang adadaki 6 büyük şehirden başkent Taipei, Yeni Taipei, Taoyuan ve Taichung'u kazanırken iktidar partisinin adayları yalnızca Tainan ve Kaohsiung'da koltuklarını koruyabildi. Kuomintang ayrıca, merkeze bağlı yönetilen 11 vilayet ve 2 kentteki yarışlarda DPP adaylarına üstünlük sağladı. Parti merkeze bağlı vilayetlerden 7'sini elde ederken DPP 3 vilayeti kazandı. Seçmen yaşının 20'den 18'e düşürülmesi ise reddedildi.

Seçimler sonrasında açıklama yapan DDP ve Tayvan'ın lideri Tsai Ing-wen yenilginin sorumluluğunu üstlenerek, partinin genel başkanlığından istifa ettiğini belirtti.

Tayvan'da, geçmiş yerel seçimlerde olduğu gibi, bu sefer de ÇHC'yle ilişkilerden ziyade iç meseleler belirleyici oldu. Dolayısıyla, Kuomintang'ın DDP'ye karşı başarı elde etmiş olması Tayvanlıların anakarayla birleşmeye yönelik ya da ÇHC lehinde bir tutum içinde olduklarını göstermemektedir.

Nitekim DDP'nin yenilgiye uğramasında düşük maaşlar, artan emlak fiyatları, doğum oranının azalması ve yaşlı nüfusun artmasının ekonomiye getirdiği yük gibi konularda seçmenlerin beklentilerini karşılayacak politikalar üretmemesinin etkili olduğu görüldü.

Buna ilaveten Ulusal Chengchi Üniversitesi'nin Seçim Araştırmaları Merkezi'nin son yaptığı ankette, anketörlerin sadece %1,3'ünün anakarayla hemen birleşmek istedikleri, tam bağımsızlık isteyenlerin de %5,1'le sınırlı kaldıkları tespit edildi. Son istatistikler Üniversite'nin 1994 yılından bu yana yaptığı ve aynı soruların yer aldığı anketlerdeki en düşük sonuçlar. Bu da Tayvan halkının büyük bir kısmının son 20 yılda artan oranda adadaki statükonun muhafaza edilmesini istediğini ortaya koyuyor.

Öte yandan, 2024 yılında yapılacak olan devlet başkanlığı seçimleri öncesinde ÇHC'yle ilişkiler ve adanın geleceğinin yoğun bir şekilde tartışılması mümkündür. Önümüzdeki süreçte ABD ve ÇHC arasındaki ilişkilerin nasıl bir seyir izleyeceği tabiiyle bu çerçevede belirleyici olacaktır.